

לשוננו לעם

עורכים: א' אברונין, מ' אזרחי וי' פרץ

מתוך

כרך א, חוברת ג, תש"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הוראות מלים וגלגולי מלים

ב. ה. טורטשינר

על שאלת "אליבי"

לא לעוסקים בשאלות המשפט הפלילי בלבד, אלא גם לכל מי שקרא פעם סיפור פלילים, מעשי בלשים, ידועה המלה "אליבי", שמקורה ברומית במשמעות: לא כאן, במקום אחר, ובלשון המשפט משמשת היא בקיצור במקום: הימצאות הנאשם בשעת הפשע במקום אחר ומסוים. ומרובה השימוש במלה הזאת כגון: הנאשם וסגני גורו משתדלים להוכיח "אליבי", הקטיגור ריה מנסה לסתור אותו, להוכיח שאליבי זה מפוקפק, וכדומה. תרגום מונח כזה ללשון אחרת קשה הוא, כי ביטוי זה נולד, כהרבה ביטויים אחרים, כקיצור לשוני במקום צירוף מלים שלם, מתוך ששימש בחוג אנשי מקצוע שדגו בענינים מיוחדים להם. ומכיון שידוע היה ביניהם, שלא על מקום אחר סתם מדובר, אלא על השאלה, אם יוכל הנאשם להוכיח, שהיה במקום אחר בשעת הפשע, הסתפקו ברמיזה. וגם עובדה זו, שהיה כאן מונח לקוח מלשון אחרת, שלא שימש באיזו הוראה נוספת בלשון הדיבור, אף היא הקלה להם לקבוע מונח זה להוראה מגובשת, עשירת תוכן

זו. ובבואנו לתרגם מונח זה ללשוננו אנו מתקשים, מפני שאין לנו מונח מתאים לו, כי מציאותנו בעבר לא יצרה אותו. אמנם בתלמוד נמצא המאמר שנהפך למונח: „עמנו הייתם במקום פלוני“, אבל הוא משמש לא כהוכחה להימצאות הנאשם, אלא כסתירה לעדות העדים הזוממים המאשימים את הצדיק, בשעה שהם עצמם היו במקום אחר ולא במקום שבו ראו לפי דבריהם את הנאשם.

והנה קרה המקרה שנשמר לנו מונח עברי במקום לועזי, מונח שהשתמשו בו בעלי מקצוע ממש מימי הביניים. כידוע עברו מלים עבריות הרבה מלשון היהודים הנרדפים בימי הביניים ללשון הפושעים והעבריינים באשכנז. בדיבור היהודים וביחוד במלים העבריות שבו מצאו עוברי החוק, מהיהודים ומהגויים, לשון סתרים, שלא היתה מובנת לפקידי המשטרה. וכך נולדה, כידוע, לשון ה„רוטוולש“, לשון הגנבים המלאה ביטויים עבריים שונים ומשונים. פקיד המשטרה הגבוה „אווע לאללע“ מענט“, שפרסם לפני כ־80 שנה ספר ב־4 כרכים על הנושא „דאס דייטשע גאונר־טום“ (דרכי הפושעים בגרמניה) הקדיש שני כרכים חשובים מהם בעיקר לצד הירודי בכתבם ובלשונם של עוברי החוק. אגב יש לציין את ההבנה המרובה של מחבר הספר ביחס ליהודים הנרדפים ואת בוז לבו לאותם הבוגדים המשומדים שהשמיצו את שמם והעמידו את כל כל עם ישראל כפושעים. בספר זה מביא המחבר גם רשימות מלים שונות מתוך מקורות קדומים יותר ובאחת הרשימות האלה משנת 1755 (כרך 4 ע' 190) את הדברים הא-

לה: מאררע מקום: די שטאדט
 בעווייזען, ד. ה. בעצייגען דאס דיא אנגא-
 בע איינעס אין אררעסט בעפינדליכען דיע-
 בעס ער זיי אין דער נאכט דעס פערטיג-
 טען דיעבטהאלס אנדערסווארטס —
 דיעס מארמאקום (בעווייז דער
 עקסעפטיוני אליב) פערלאנגען דיא דיע-
 בע פאן איהרען קעססען-ווירטהען.
 מחבר הרשימה לא הבין כנראה את כל
 החידוד שבשימוש הביטוי "מראה מקום"
 במשמעות "אליב". אין כאן מקום במש-
 מעות עיר, אלא בהוראת מקום בכלל.
 השימוש מיוסד על הנוהג לקרא כך להור-
 ראת מקום בספרים בראשי תיבות מ"מ,
 ובחידוד פקחי קראו הנאשמים להוכחה זו
 שהם עצמם היו במקום זה או זה בשעת
 הפשע: מראה מקום. ונוח השימוש
 בביטוי הזה בהוראת "אליב" כגון: הנא-
 שם מביא מ"מ. מ"מ זה חשוד בעיני השו-
 פט-החוקר, מזויף הוא לדעתו והוא משתדל
 לסתור מראה מקום זה.
 כיצד אמרו חז"ל? "כפלה הרמון רקתך"
 אפילו הריקנים שבך מלאים מצוות כרי-
 מון". אכן יש לנו ללמוד אפילו מן הרי-
 קנים, הפושעים והעבריינים.